Айдаров А.Ж.

ЖАШТАРГА ЭКОЛОГИЯЛЫК ТАРБИЯ БЕРҮҮНҮН ИЛИМИЙ НЕГИЗДЕРИ.

Анотация: *Азыркы кездеги глобалдык экологиялык кризис жалпы адамзаттын жашоо шартын жана жүрүм турумун терең адеп ахлахтык негизде кайра куруунун зарылдыгын көрсөтүп турат.*

«Эгер коом жаратылыштын эсебинен жашап жаткан болсо (мунутаануу – тарыхый процесске материалдык мамиле кылууну таануу дегендик)эгер курчап турган чөйрө чексиз жана ар түркүн болсо коомдук прогресс жолунда өнүгүүсү чексиз болушу мумкун. Мына ушул адам баласы жашап жаткан коом өзүнүнөн үгү темпи менен жүрүп отурса адамзаттын айлана чөйрөгө тийгизген таасиринин астында жалан гана жаман окуяларга дуушар болуп каларыбыздан шек жок.Ошол себептен экологиялык глобалдык проблеммаларды чечүү үчүн экологиялык жактан маданияттуу жана терең билими бар жаштарды тарбиялоо азыркы кездин талабы болуп турат.

КР нын 2020 –жылга чейинки өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясында аныкталган милдеттерди аткарууга байланыштуу эл чарбасынын баардык тармактарын алдынкы технологиянын жана эмгекти уюштуруунун жаңы шарттарынын киргизилиши өнөр жайдын (өзгөчөтоо – кентармагы),айыл чарбасынын өнүгүшү,транспорттун көбөйүшү ж.б.у.с. жагдайлар өз кезегинде жаратылыштын бузулушуна алып келиши мүмкүн.Мына ушуга байланыштуу жаштарды экологиялык билимдерге,көндүмдөргө жана маданиятка ээ болгондой кылып тарбиялоо маанилүү милдеттердин бири болуп саналат.

Бир гана техналогиялык жана техникалык каржаттар менен жоюу мүмкүн эмес»….Азыркы кезде адамзаттын өзүнүн планетада сакталып калуусунун стратегиясын иштеп чыгуусунун зарылдыгы пайда болду.Айлана чөйрө жана өнүгү боюнча 1987-жылы Бириккен улуттар уюумунун комиссиясы «биздин жалпы келечегибиз » деген докладты жарыялаган.Анын жыйынтыгы 1992-жылы Рео Де Жонейродо өткөн БУУ нун конференсиясынын алкагында сивилизация үчүн туруктуу өнүгүүнүн деңгеелине чыгуунун турмуштук зарылдыгы. Айлана чөйрө жана өнүгүү боюнча кабыл алынган чечимдердин консептуалдык негизин түзгөн.Билим берүү аркылуу адамзат менен жаратылыштын шайкеш жашоосуна жана туруктуу өнүгүүсүнө жетүүүчүн 2002-жылдын декабрь айында БУУ нун генералдык ассамблеясы туруктуу өнүгүү кызыкчылыгында билим берүүнүн 10-жылдыгын жарыялады.(2005-2014) Ошондой эле бул 10-жылдыкты өткөрүүнү БУУ нун билим берүү илим жана мадният уюуму (ЮНЕСКО) алып барарын белгиледи.Экологиялык гуманистик консепсиянын алкагында Кыргызстандын өнүгүүнүн туруктуу моделине өтүүсүнө билим берүү системасы жаны 2 глобалдык функцияга ээ болду.**Биринчи** - бүткүл адамзаттын сакталып калуусуна жана келечек муун жөнүндө кам көрүп алардын тынымсыз өнүгүүсүнө багытталган окутуу процесине алып келет.Билим берүүнүн **экинчи** функциясы - биринчи менен тыгыз байланышып илимдин жана билим берүүнүн биосферанын жалпы эле жаратылыштын (жер жана космос) сакталышы үчүн жагымдуу экологиялык шарттарды жана заттык энергетикалык ресурстар менен камсыз кылганга багытталган. «КР коопсуздук консепциясында (1998) үзгүлтүксүз билим берүү сиситемасында экологиялык билим берүү сиситемаларды приаритетүү өнүктүрүү негизделген»1997-жылы майда кабыл алынган жаратылыш потенциалын өнүктүрүү багытындагы негизги милдеттерди аныктоочу КР туруктуу өнүгүүсүнүн улутттук стратегиясында маанилүү максатттардын бири катары өсүп келе жаткан муундун курчап турган чөйрөгөжоопкерчиликтүү мамилелерин калыптандыруу окуучулардын экологиялык көз карашын калыптандыруу жана маданиятын тарбиялоо көрсөтүлгөн.Бүгүнкү күндө окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруунун натыйжалуу жолдору жана багыттары жөнүндөгү маселе дисскуция жаратууда: ар бир мамлекеттин билим берүү

системасын өзөгчөлүгү болгондуктан мамлекетте экологиялык билим берүүнү ишке ашырууга мамиле жасоосу ар түрдүү.Баштапкы жана орто кесиптик билим берүү чөйрөсүндө рынок экономикага ылайык бүгүнкү күндө жогорку окуу жайларын бүтүрүп жаткан негизги массадан айырмаланган жогорку квалификациялуу жумушчу адистерди даярдоо милдетин койду.Ушуга байланыштуу билим берүүнүн жаны стандарттарын жана педагогикалык системаны иштеп чыгуу зарылдыгы келип чыкты.Экологиялык билим берүү окутулуп жаткан баардык предметтер менен байланышкан.Ошондуктан ал адамзат үчүн курчап турган чөйрөнүн маселелеринин приоритеттүүлүгүн түшүнүүгө негизделген жаны билим берүү парадигмасын аныктоого тийиш.

Бугунку кундо дүйнөнүн коп өлкөлөрүндө анын ичинде Кыргыз Республикасында иштеген эл аралык уюмдар тарабынын (Бириккен улуттар уюуму ЮНЕСКО) жаратылышты коргоо боюнча мыйзамдар кабыл алынып концепциялар иштеп чыгып экологиялык билим берүү жана маданиятты калыптандыруу эң орчундуу проблемма экендиги көрсөтүлгөн.Азыркы кезде Кыргыз Республикасында окуучуларга эколологиялык билим берүү актуалдуу болуп жаткандыгын илимий адабияттарды талдоо көрсөтүп турат.Бул багытта бир катар илимий педагогикалык изилдөөлөр жүргүзүлгөн.Алсак М.Ж.Чоров тун эмгектеринде ЖОЖ до болочок мугалимдерди кесиптик даярдоо проссесинде экологиялык укуктун маданиятын калыптандыруунун теориялык методологиялык негиздери аныкталган.Г.У.Рыскулова мектепке даярдоо тобундагы балдардын баштапкы маданиятын калыптандыруунун теориялык жана методикалык маселерин изилдеген.Г.Ж.Байышова сабактан тышкары иштерде элдик салттар аркылуу башталгыч класстардын окуучуларын экологиялык тарбия берүүнүн теориялык негиздерин аныктап аны ишке ашыруунун аны натыйжалуу педагогикалык шарттарын,каржаттарын сунуш кылган. И.Доминованын изилдөөсү Кыргыз элдик педагогикасынын прогресивдүү салттарынын негизинде башталгыч класстардын окуучуларына экологиялык жактан маселе чечүүгө багытталган. Ж.К.Аблабекова Мекентаануу предметин окутууда окуучулардын алгачкы экологиялык түшүнүктөрүн калыптандыруу проссесин изилдеген.Экологиялык билим берүүнүн бир катар аспектилери КМШ өлкөлөрүнүн окумуштуулары тарабынан изилденгендигин дагы илимий булактарды талдоо көрсөттү.Маселен:экологялык билим берүүнүн методикалык негиздери А.Н.Захлебный, И.Д.Зверьеев, Н.Д.Мамедов, И.Т.Суравегина психологиялык аспектилери С.Д.Дереева,Б,Я.Ясвин жогорку класстын жана кесиптик лицейлердин,окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу. Т.Ю.Мокашенко, А.С.Федотов, табигый илимдерди окутууда экологиялык билим берүү маселери М.А.Ямшикова тарабынан изилденген.Азыркы кездеги глобалдыкэ кологиялык кризис жалпы адамзаттын жашоо шартын жана жүрүм турумун терен адеп-ахлахтык негизде кайра куруунун зарылдыгын көрсөтүп турат.

Экологиялык билим берүү- бул системалаштырылган экологиялык билимдерди өздөштүрүү жана практикалык көндүмдөргө ээ болуу проссеси.Экологиялык билим алуунун негизги жолу окуу мекемелери,квалификацияны жогорулатуу системалары,ошондой эле формалдуу эмес билим берүү системасы.Ал эми экологиялык тарбия – бул тийиштүү көз караштын,адамдын адеп-ахлахтык келбети,жаратылышты активдүү коргоого,анын байлыктарынын көбөйүшүнө мүмкүндүк берүүгө болгон муктаждыгын калыптандыруу.Экологиялык билим беруу айлана-чойронун абалын жакшыртуу боюнча конкреттүү аракеттер менен байланышып практикалык жактан багыт берүүчү болуш керек.Экологиялык билим берүү мектепке чейинки мекемеден башталып,ЖОЖдон кийинки баардык денгээлдерде,адамдын бүткүл жашоосунун аралыгында ишке ашырылышы керек.Экологиялык билим берүү эртенки күндөгү коомдун талаптарына багытталган алдыга озуп жүргөн билим болуусу керек.Экологиялык билим берүү өзүнүн тутумунда глобалдык,регионалдык жана локалдык аспектилерди камтышы керек,б.а. азыркы замандын глобалдык экологиялык маселелери боюнча билимге таянып,региондун экологиялык,социалдык,маданий жана экономикалык шарттарын эске алуу зарыл.

Экологиялык билим берүүнү окуу тарбия процессине киргизүүнүн 2 жолу бар.Биринчи жол – салттык предметтерге айлана-чөйрөнү коргоо маселелерине тийиштүү болгон суроолорду киргизүү.Ал салттык окутуу процессинде экологиялык маселелерди окутуунун формасын жана усулдарын,предметтер аралык байланыштарды уюштуруунун мүмкүнчүлүктөрүн аныктоо менен

байланышкан.Экинчи жолу- окуу пландарына экологиялык мазмундагы атайын предметтерди киргизүү.Экологиялык билим берүүнү эки жолу окуучуларга төмөндөгү мүмкүнчүлүктөрдү берүүсү керек:

а) курчап турган чөйрөнүн комплекстүүлүгү жөнүндө маалыматка ээ болуу;

б) чөйрө тууралуу илимий билимдерди алуу ;

в) жаратылышты коргоо ишмердүүлүгүндө жоопкерчиликтүү мамиле жасоо жана катышуу тажрыйбасына жетишүү.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Аблабекова Ж,К. Башталгыч класстардын окуучуларында алгачкы экологиялык тушунукторду калыптандыруунун педагогикалык негиздери. 21 б.
2. Андреев Н.Д. Развитие понятий по экологии человека в курсе школьной биологии. 16 стр.
3. Бойчева М.М. Подготовка будущих учителей к экологическому воспитанию старшеклассников (на материале работы педвуза Болгарии). 240 стр.
4. Боконбаев К.Дж. Экологические проблеммы города Бишкек. 189 стр.
5. Ботбаев М.М. Экологияныокутуунунметодикасы. 80 б.
6. Жумагулов М. Взаимодействие человека и природной среды. 96 стр.
7. Захлебный А.Н. Экологическое образование :проблемы и решения. 141 стр.
8. Исмаилов Ш.И. Экологическое образование и воспитание в школе. 30 стр.
9. Каропа Г.Н. Системный подход к экологическому образованию и воспитанию.241 стр.
10. Кашлев С.С. Педагогическая диагностика экологической культуры учащихся. 94 стр.
11. Мансурова Т.Б. Кыргызстандын экологиясы. 194 б.

***

Кентаева Г.М.

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОЦИАЛИЗАЦИИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ МОНОНАЦИОНАЛЬНЫХ РЕГИОНОВ КЫРГЫЗСТАНА

Становление личности в процессе социализации не ограничивается лишь с деятельностью основных ее агентов: семьи, школы и социального окружения.

Этот процесс неразрывно связан со всеми основными формами жизнедеятельности общества: социальной, экономической, политической и правовой, духовной, эстетической и этической и др. Отсюда возникает необходимость изучения основных сфер социализации личности и соответствие их социокультурной модели, которая существует в обществе. В процессе социализации большую роль играет национальный состав окружающей среды. Говоря о национальном составе окружающей среды, мы имеем в виду фактор многонациональности и мононациональности, которые имеют свои особенности и оказывают разное влияние на социализацию личности. Особенностью социализации в мононациональных районах, является то, что учащиеся, в данном случае старшеклассники, не подвержены влиянию иных культур, а порою и чуждых идеологий. Здесь трансформационные процессы, происходящие на данный момент в ключевых сферах жизнедеятельности Кыргызской Республики, актуализируют изучение этнического, национального, поликультурного, возрастного аспектов социализации старшеклассников. В частности, в условиях глобализации особую актуальность приобретают проблемы национального и многонационального аспекта социализации школьников.

И если, в научных источниках, фактор многонациональности представлен достаточно широко, то этого мы не можем сказать относительно мононациональности [3.С.19]

Социально-педагогическая необходимость исследования национального, а точнее, мононационального аспекта социализации школьников обусловлено фактом существования таких